

УДК 811.111'25

СЕМІОТИКА Й КРИТИКА ПЕРЕКЛАДУ ДРАМИ: ТОЧКИ ДОТИКУ ТА ВПЛИВУ

Галас А. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті досліджено роль і вплив семіотики на формування теоретичних засад критики перекладу драми як нової дисципліни та наукового напрямку. Застосовано семіотичний підхід до розмежування понять критики перекладу драми й критики сценічного перекладу. Окреслено перспективи залучення семіотичних досліджень до розбудови лінгвосоціокультурної моделі критики перекладу драми.

Ключові слова: критика перекладу, переклад драми, семіотика, сценічний переклад.

Галас А. С. Семіотика и критика перевода драмы: точки соприкосновения и влияния. В статье рассматривается роль и влияние семиотики на формирование теоретических основ критики перевода драмы как новой дисциплины и научного направления. Использован семиотический подход к разграничению понятий критики перевода драмы и критики сценического перевода. Обозначены перспективы привлечения семиотических исследований к развитию лингвосоциокультурной модели критики перевода драмы.

Ключевые слова: критика перевода, перевод драмы, семиотика, сценический перевод.

Halas A. S. Semiotics and drama translation criticism: points of contact and influence. The article discusses the role and influence of semiotics on the formation of theoretical principles of drama translation criticism as a new academic discipline and research area. The major task is to apply semiotic approach to distinguish drama translation criticism and theater translation criticism. The paper outlines the prospects of applying semiotic principles to constructing lingual and sociocultural model of drama translation criticism.

Key words: translation criticism, drama translation, semiotics, theatre translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна перекладознавча критика як ретроспективна наука про переклад [49, 159] повинна якомога ширше спиратися на теорію, мати міждисциплінарний характер, уникати суб'єктивізму й частково звільнитися від «прокрустового ложа» оцінок [9, 124]. Коли йдеться про критику в царині перекладу драми, безумовним фактором адекватного та фахового критичного аналізу є опертя на теоретичні здобутки теорії критики перекладу драми в сплетінні з досягненнями суміжних дисциплін. Перш ніж формувати модель критичної оцінки перекладу драми, необхідно вивчити різноманітні теоретичні підходи для створення аналітичного інструментарію і критеріїв, за якими можна розглядати перекладну драматургію та її функціонування в театрі.

Інтерес перекладознавства до перекладу драми як самобутнього жанру літератури й театру сформувався в теоретичний напрям нещодавно, однак помилкою було б уважати, що виник він раптово, не маючи під собою твердого підґрунтя. Цей напрям викристалізувався та склався на перетині театрознавства, літературознавства, лінгвістики й перекладознавства, увібравши теоретичні засади та практичні методи кожної з дисциплін. Одним із напрямів теоретичних досліджень, що є релевантним для теорії критики перекладу драми, є *семіотика*.

Актуальність дослідження полягає в тому, що існує потреба розбудови концептуальної, термінологічної й теоретичної бази критики перекладу драми. Здобутки суміжних дисциплін, зокрема семіотики, не достатньо враховані в критиці перекладу як теоретичному напрямку перекладознавства й не інтегровані повноцінно в аналіз в прикладних критичних працях. Хоча семіотика є важливою складовою багатьох досліджень про драму й театр, у критиці перекладу драми теоретичне обґрунтування застосування семіотичного підходу є неокресленим і невиразним.

Мета статті – визначити точки дотику та впливу семіотики й критики перекладу драми як теоретичного напрямку перекладознавства. Задля досягнення мети формулюємо такі **завдання**: 1) запропонувати короткий огляд розвитку семіотичного напрямку в театрознавчих дослідженнях; 2) проаналізувати їх вплив на теоретичні засади перекладу драми; 3) застосувати семіотичний підхід до визначення критики перекладу драми; 4) окреслити перспективи застосування визначених здобутків у розбудові моделей критики перекладу драми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зв'язок семіотики й перекладу драми є незаперечним, що відбито у багатьох розвідках українських і зарубіжних учених. Дослідження охоплюють широкий спектр питань, серед яких міжсеміотичні трансформації в перекладі драми [47], взаємозалежність мультимодальності й семіотичної складової драматичного дискурсу в процесі перекладу [41], семіотична природа сценічного перекладу [7], відтворення невербальних засобів у перекладі драми [8]

тощо. Системні дослідження впливу теоретичних здобутків семіотики в галузі театрального мистецтва на перекладознавчі теорії представлено нечисленними, але знаковими працями Е. Ніколареа [38], С. Аалтонен [13], С. Баснет [16], а також В. Матюші [5], Н. Бідненко [3] та ін. Пропонована стаття слугує продовженням попередніх досліджень у тих аспектах, що стосуються історичних взаємозв'язків семіотики театру й перекладу. **Новизна** дослідження полягає у спробі компенсувати спорадичність досліджень, що об'єднують здобутки семіотики й теорії критики перекладу драми, а також у застосуванні семіотичного підходу до визначення критики перекладу драми та розбудови моделей критики перекладу драми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Семіотичний напрям театрознавчих досліджень. Протягом довгого часу теоретикам не вдавалося охопити складну систему функціонування драматичного тексту в театральному просторі. Мультимедійна спрямованість драми штучно розбивалася на її дослідження як лише літератури або виключно театру [42, 2]. Початок ХХ ст. ознаменувався переміщенням центру уваги від тексту до постановки, передовсім завдяки теоретичним і практичним інноваціям К. Станіславського та Б. Брехта. Паралельно Ф. де Соссюр оголосив мову системою знаків, чим підняв лінгвістику до рівня науки завдяки введенню семіологічних принципів аналізу. Під впливом його досліджень семіотичний підхід до театру активно розвивався в осередку Російських формалістів (П. Богатирьов [18]), але не встиг оформитися у повноцінну теорію.

Початком становлення радикально нового підходу до розуміння драми й театру, що, по суті, залишалося незмінним із часів Аристотеля, можна вважати 1931 рік, коли в Чехословаччині вийшли роботи О. Зіха «Естетика драматичного мистецтва», у якій він відмовився визнавати письмовий текст як домінуючу театральну систему, і Я. Мукаржовського «Спроба структурного аналізу феномена актора», де класифіковано репертуар жестових знаків [24, 4]. Згодом учені Празького лінгвістичного гуртка застосували семіотичний підхід системно, чим заклали основи театрознавства. Вони дійшли висновку, що всі об'єкти театральної системи є знаками, які часто набувають зовсім іншого значення, ніж у реальному житті [14, 8]. Семіотика стала базовим поняттям у вивченні театру та драматургії як складової театральної системи. Якщо перші роботи з театральної семіотики зосереджувалися передовсім на ідентифікації знаків, то надалі теоретики намагалися класифікувати й проаналізувати їх функціональне призначення.

Аналітичний підхід до знакових систем театру розробив Т. Ковзан [33]. Він запропонував зведену таблицю із 13 знакових систем, що були згруповані відповідно до їх стосунку до актора й розміщення в просторі та часі. Саме ця класифікація лягла в основу подальших спроб представити складові вистави. Польська семіотична школа також розробляла питання мінімальної семіотичної одиниці сцени, вертикально-горизонтального розділення вистави, іконічного знака і його референта тощо.

Німецькі театральні семіотики (Б. Вуттке [50]), Е. Фішер-Ліхте [25]) досліджували театр у зв'язку з прагматичною теорією комунікації, вивчали невербальні компоненти вистави, трансформацію драматургічного тексту в театральний текст. Троїста типологія знаків (ікона, індекс і символ) Ч. Пірса значно вплинула на дослідження Я. Котта [31], П. Паві [39], А. Гелбо [27] та Е. Уберсфельд [48], хоча в останні роки вона зазнала критики (У. Еко [23]).

Нова хвиля досліджень семіотики театру розпочалася у 1980-х роках [24; 20; 25; 19; 37; 14; 21] і охопила увесь спектр питань від створення тексту до його сприйняття глядачами крізь призму семіологічного підходу. Надалі на основі семіотики сформувалася комплексна теоретична база, що інтегрувала дискурс-аналіз і комунікативні теорії. Так дослідникам [20; 39] удалося створити гармонію між семіотикою та пост-структуралістською поетикою в поєднанні з аналізом реакції читача/глядача [17]. Інтерес до семіотики як комунікативної моделі на основі діалогічного модусу позначення відображений у праці Я. Йогансена [29]. Увагу головно приділено різним проявам діалогу як на рівні комунікації між дійовими особами, так і на рівні взаємодії актор-глядач.

Семіотика й теорія перекладу драми. Вплив семіотики на теорію перекладу драми важко переоцінити. За словами П. Павіса, «переклад ... більше не можна спростити до механізму створення семантичної еквівалентності, що механічно копіюється з тексту-джерела. Його радше варто розглядати як привласнення одного тексту іншим. Теорія перекладу, отже, йде спільним шляхом із театральною семіотикою, переорієнтовуючи свої цілі в напрямі теорії рецепції» [40, 26]. Семіотичний аналіз забезпечує теоретиків і критиків перекладу для театру не лише методом ідентифікації знаків і їх розміщення в системі знаків п'єси, а й способом пояснення взаємозалежності підсистем і їхньої ролі в театральній комунікації. Семіотичний підхід дає змогу врахувати найбільшу можливу кількість елементів, які необхідно перенести в цільову культуру. Семіотика спонукала Л. Ладукера створити дескриптивну модель аналізу драматичного тексту, яка дає перекладачеві змогу провести всеохопний аналіз тексту на рівні мікро-, макро- та метаструктур із урахуванням позалінгвістичних чинників [34]. Семіотика, без перебільшення, стала основою досліджень у галузі перекладу для театру й спонукала до пошуків і відкриттів нових об'єктів [28; 47]. Вона надала можливість увести паратекст у систему координат перекладознавчих і критичних досліджень [11; 44; 45], а згодом вичленити сценічний переклад як самостійний вид перекладацької діяльності.

Семіотичний аналіз передбачає дослідження різновидів комунікації з оперттям на знакову природу елементів спілкування. Застосовується як лінгвосеміотичний аналіз, у межах якого досліджується мова з позицій загальних властивостей знаків і знакових систем [1, 19], так і семіотичний аналіз невербальних компонентів, що закодовані в тексті п'єси та втілюються в процесі постановки вистави. Окрім вербальних знаків, отже, семіотичний аналіз охоплює паралінгвістичні компоненти вистави, що несуть

акустичну, оптичну, тактильно-кінестезичну, темпоральну та іншу інформацію. Складовими семіотичного аналізу є семантичний аналіз (установлення відношення знака до об'єктів дійсності), синтаксичний аналіз (установлення відношення знаків між собою) та прагматичний аналіз (установлення відношення людини за допомогою знаків до дійсності).

Семіотичний підхід до визначення критики перекладу драми. Спираючись на семіотичне розуміння драматичного тексту та його місця в театрі, пропонуємо тлумачити категорію *критика перекладу драми* як родове поняття, що включає в себе два поняття, відмінних за своєю сутністю: *критику перекладу драми* й *критику сценічного перекладу*. Такий поділ здійснюємо з позицій критики, а не з огляду на перекладацькі стратегії. Об'єктом критики перекладу драми є текст, тоді як критика сценічного перекладу розглядає виставу, участь у творенні якої, окрім автора та перекладача, брали режисер, актори, костюмери й ін. [13, 1–2]. Перефразовуючи Т. Ковзана [32, 1–2], можемо говорити про те, що текст драми здатен існувати поза межами театральної семіотичної системи, як і театральна система – без тексту. Критика перекладу драми покликана зосередитися на тексті як основному об'єкті аналізу, який створений у жанрі драми, перекладений цільовою мовою й можливо, але не обов'язково, поставлений на сцені. Критика сценічного перекладу має справу зі сценічно оформленим текстом, лінгвістична система якого є лише однією із взаємопов'язаних знакових систем у виставі. Текст і вистава в цьому випадку нероздільно пов'язані та наділені рівноцінними ролями [48, 34], що запобігає «текстовому імперіалізму» в театрі [39]. Як зазначає Н. Мірошніченко, «первинність чи вторинність тексту і сценічного втілення є предметом дискусій, проте етимологічно драма (якщо мати на увазі європейську традицію, тобто давньогрецьку) все-таки виникає з театру, є його похідною» [6, 16].

Визначені критичні напрями працюють із різним об'єктами аналізу, відрізняються жанровою варіативністю, функціями та завданнями. Д. Ріхте чітко ілюструє фундаментальну онтологічну й когнітивну відмінність між прочитанням і переглядом п'єси: «На сторінці п'єси зафіксована, перманентна, просторомово упорядкована, але доступ до неї є концептуальним. На сцені п'єси пливка, ефемерна, тимчасово упорядкована, але доступ до неї є фізичним» [43, 68]. Критика перекладу драми й критика сценічного перекладу почасти послуговуються різною методологією та оперують специфічними лише для них поняттями. Критика перекладу драми має значно ширше коло застосування, завдяки чому ширше обговорюється дослідниками та втілюється на практиці. Критика сценічного перекладу, що працює з мультимодальним дискурсом і кількома семіотичними системами одночасно, лише зароджується у світовому перекладознавстві [22], тоді як в українському перекладознавстві, як у теорії, так і на практиці, є поняттям радше абстрактним і гіпотетичним, тому потребує ретельної теоретичної розробки та введення в ужиток.

Актуальність випрацювання категоріального апарату критики сценічного перекладу зумовлена тим, що значна кількість творів, перекладених для театру, залишається поза увагою критиків і дослідників, оскільки ніколи не поширюється й не публікується в друкованих виданнях через низку причин. Коли перекладена п'єса потрапляє до рук дослідника, він має справу лише з першим варіантом сценарію, який надалі зазнає значних змін і перетворень на шляху до глядача. С. Баснет зазначає, що перекладач одержує замовлення на дослівний переклад. Після цього текст передається відомому драматургу з хорошою репутацією, щоб він створив привабливу для глядачів п'єсу [15, 110]. С. Аалтонен наголошує на різних практиках, від замовлення остаточного варіанта для постановки до прямого втручання учасників вистави (режисера, завліта) у створення фінальної версії [12, 31]. В одних випадках переклад для театру розширює функції театрального перекладача, передбачаючи його компетентність як експерта, котрий здатен аналізувати, перекладати, коментувати, рецензувати текст п'єси [30, 115] і працювати з різними семіотичними системами, а в інших змушується до створення підрядника. Наведені міркування вказують на необхідність диференціювати критику перекладу драми та критику сценічного перекладу з огляду на процедурну відмінність перекладання.

Інша суттєва ознака, що виділяє критику сценічного перекладу, – *об'єкт*, якій підлягає критичному аналізу. Критика драматичного перекладу в сукупності напрямів працює з такими об'єктами, як переклад із оригіналу, опосередкований переклад, самопереклад тощо. Критика сценічного перекладу повинна працювати не лише з драматичними текстами, написаними автором, але також із численними інсценізаціями драматичних і недраматичних творів іноземних авторів, тобто проводити одночасний аналіз кількох активно задіяних семіотичних систем. Важливо простежити, яким шляхом твір прийшов до театру. Якщо це переклад уже готової інсценізації, то за основу критичного аналізу може слугувати власне текст. Якщо інсценізація створювалася на основі недраматичного зарубіжного твору, то необхідно враховувати сукупність додаткових факторів: чи перекладався повний твір на замовлення театру з подальшим створенням інсценізації на його основі? Чи інсценізація робилася на основі наявного перекладу? Чи інсценізація формувалася мовою перекладу на основі оригіналу або на основі іншого перекладу? Відповіді на ці запитання дають змогу визначити, які саме текстові (як письмові, так й усні) та нетекстові семіотичні системи повинні бути залучені до критичного аналізу.

Перспективи застосування семіотичного підходу в розбудові моделей у критиці перекладу драми. Спроби критично оцінити переклади драми з'явилися одночасно із самими перекладами. На сучасному етапі розвитку критика перекладу передусім як науковий напрям і дисципліна повинна ставити перед собою та розв'язувати якісно нові завдання, відповідаючи на вимоги доби. Якщо в попередню добу ефективно працювали причинно-

наслідкові зв'язки та домінували прогностичні методи, то сучасна картина світу значно змінилася: згортаються старі культурні матриці, зникають сталі ієрархії, тобто кожен має право бути почутим [9, 128]. Формуються нові завдання перед критиками перекладу драми та науковцями, тому наукова критика перекладу повинна стати індуктивною й аналітичною, а не дедуктивною та нормативною, тобто відштовхуватися від конкретних фактів перекладацької діяльності.

Видається недостатнім розглядати переклад як відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту й форми. Переклад є невіддільною частиною культури та суспільства – це аксіома, що не потребує доведення. Однак часто в критичних дослідженнях ми забуваємо про це, абстрагуємося від дійсності й аналізуємо переклад окремо від контексту, в якому він був створений. Натомість критику перекладу варто розглянути переклад як складний лінгвосоціокультурний феномен у межах цілісної філологічної, культурологічної та соціологічної системи [2; 36].

Семіотична складова є обов'язковим елементом будь-якої моделі критики перекладу драми. Залежно від наповненості певної моделі, однак, її роль, функція та призначення можуть значно варіюватися. Критична модель, побудована виключно на засадах семіотики, не зможе стати самодостатньою й охопити все розмаїття драматичного твору. Паралінгвістичні елементи вистави, наприклад, неодмінно потребуватимуть залучення соціокультурного знання до ана-

лізу адекватності перекодування в іншій системі, а оцінювання якості текстового перекладу неможливе без зіставлення вербальних елементів, які становлять інтерес із позиції міжкультурної комунікації в широкому значенні терміна. У процесі конструювання критичної моделі, отже, принципи семіотики найчастіше можуть бути задіяні як метод аналізу, а не як системний підхід. Окрім залучення досліджень із семіотики театру, перспективним видається опертя на праці із семіотики культури [46; 4] та міжкультурної комунікації [26], а також соціальної семіотики [35].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті визначено основні етапи розвитку семіотичного підходу до аналізу драми та її сценічного втілення; простежено вплив семіотики на перекладознавчі дослідження в галузі перекладу драми. Семіотична складова дала змогу диференціювати поняття *критика перекладу драми* й *критика сценічного перекладу* з позицій критики перекладу та з огляду на процедурну відмінність формування критичної оцінки. Крім того, у статті доведено, що, хоча побудувати повноцінну модель критики перекладу драми виключно на засадах семіотики є неможливим, будь-яка сучасна системна й аналітична модель буде неповною без залучення здобутків семіотики. Наприклад, лінгвосоціокультурна модель критики перекладу драми, над розробкою якої ми працюємо, передбачає застосування результатів досліджень у галузі семіотики мови, театру, культури й соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 342 с.
2. Бевз Н. В. Переклад як культурний феномен: герменевтико-комунікативний аспект : автореф. дис. ... канд. філос. наук / Н. В. Бевз. – Х., 2010. – 20 с.
3. Бідненко Н. П. Драма в аспекті художнього перекладу (на матеріалі українських і російських перекладів п'єси Б. Шоу «Учень диявола») : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. П. Бідненко. – К., 2001. – 13 с.
4. Лотман Ю. Статті по семиотике культуры и искусства / Ю. Лотман. – СПб. : Академический проект, 2002. – 543 с.
5. Матюша В. І. Асиметрія в українських перекладах сучасної англомовної драми : автореф. дис. ... канд. філол. наук / В. І. Матюша. – К., 2008. – 23 с.
6. Мірошниченко Н. Модернізм в українській драматургії початку ХХ століття / Н. Мірошниченко // Український театр ХХ ст. – К. : ЛДЛ, 2003. – С. 4–35.
7. Некряч Т. Переклад для сцени : перекладач як співрежисер / Т. Некряч // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 2. – С. 241–248.
8. Пономаренко Л. Семіотика театру : невербальні засоби вираження та особливості їх відтворення в перекладі / Л. Пономаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2009. – Вип. 10. – С. 381–384.
9. Сучасна театральна критика : фінал чи трансформація // Науковий вісник «Курбасівські читання». – 2011. – № 6-2. – С. 118–141.
10. Театроведение Германии: Система координат / сост. Э. Фишер-Лихте, А. А. Чепуров. – СПб. : Балтийские сезоны, 2004. – 319 с.
11. Чала Ю. Переклад культурно-маркованих знаків Вікторіанської доби в паратексті драматичних творів / Ю. Чала // Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць. – 2006. – Випуск 17. – С. 349–355.
12. Aaltonen S. Rewriting the Exotic : The Manipulation of Otherness in Translated Drama / S. Aaltonen // Proceedings of XIII FIT World Congress. Ed. by Catriona Picken. – London : Institute of Translation and Interpreting, 1993. – P. 26–33.
13. Aaltonen S. Time-Sharing on Stage : Drama Translation in Theatre and Society / S. Aaltonen. – Clevedon : Multilingual Matters, 2000. – 121 p.
14. Aston E. Theatre as Sign-system: A Semiotics of Text and Performance / E. Aston, G. Savona. – Psychology Press, 1991. – 203 p.
15. Bassnett S. Translating for the Theatre : the Case Against Performability / S. Bassnett // TTR : Traduction, Terminologie, Rédaction. – 1991. – Vol. 4. – No 1. – P. 99–111.

16. Bassnett S. An Introduction to Theatre Semiotics / S. Bassnett // *Theatre Quarterly*. – 1980. – No 10 (38). – P. 47–55.
17. Besbes K. The Semiotics of Beckett's Theatre / K. Besbes. – Boca Raton, Florida, 2007. – 321 p.
18. Bogatyřev P. Contribution to the Study of Theatrical Signs / P. Bogatyřev // *The Prague School*. Ed. P. Steiner. – Austin : Univ. of Texas Press, 1982. – P. 52–64.
19. Carlson M. Theatre Semiotics / M. Carlson. – Indiana University Press, 1990. – 144 p.
20. De Marinis M. The Semiotics of Performance / M. De Marinis. – Indiana Univ. Press, 1993. – 266 p.
21. De Toro F. Theatre Semiotics: Text and Staging in Modern Theatre / F. De Toro. – University of Toronto Press, 1995. – 201 p.
22. Dinçel B.I. Last Tape on Stage in Translation / B.I. Dinçel. – Cambridge Scholars Publishing, 2012. – 135 p.
23. Eco U. Semiotics of Theatrical Performance / U. Eco // *The Drama Review*. – 1977. – Vol. 21. – No 1. – P. 107–117.
24. Elam K. The Semiotics of Theatre and Drama / K. Elam. – Routledge, 1987. – 163 p.
25. Fischer-Lichte E. The semiotics of theater / E. Fischer-Lichte. – Indiana University Press, 1992. – 336 p.
26. Hatim B. Intercultural communication and identity: an exercise in applied semiotics / B. Hatim // *Translation, Representation and Identity in intercultural communication*. – San Antonio, TX : International Association for Intercultural Communication Studies, 2005. – P. 33–56.
27. Helbo A. Prolégomènes a la sémiologie théâtrale: une lecture de Port Royal / A. Helbo // *Semiotica*. – 1974. – № 11. – P. 359–73.
28. Hübsch J.-F. Musical Theatre in Translation: A semiotic analysis of Jacques Brel's 'L'Homme de La Mancha' / J.-F. Hübsch. – Ottawa, 2006. – 110 p.
29. Johansen J. Dialogic Semiosis / J. Johansen. – Bloomington : Indiana University Press, 1993. – 357 p.
30. Jonas S. Dramaturgy in American Theatre / S. Jonas, J. Proehl, M. Lupu // Philadelphia: Harcourt Brace, 1997. – 590 p.
31. Kott J. The Icon and the Absurd / J. Kott // *The Drama Review*. – 1969. – № 14. – P. 17–24.
32. Kowzan T. From Written Text to Performance – From Performance to Written Text / T. Kowzan // *Das Drama und seine Inszenierung*. Ed. by Fisher-Lichte, Erika et al. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1985. – P. 1–11.
33. Kowzan T. Litterature et Spetacle / T. Kowzan. – Warsaw, 1970. – 240 p.
34. Ladouceur L. Normes, Fonctions et Traduction théâtrale / L. Ladouceur // *Meta*. – Vol. XL. – No. 1. – 1995. – P. 31–38.
35. Leeuwen van T. Introducing Social Semiotics : An Introductory Textbook. – Routledge, 2004. – 320 p.
36. Lefevere A. Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame / A. Lefevere. – London and New York : Routledge, 1992. – 176 p.
37. Melrose S. A semiotics of the dramatic text / S. Melrose. – New York, 1994. – 338 p.
38. Nikolarea E. Performability versus Readability: A Historical Overview of a Theoretical Polarization in Theatre Translation / E. Nikolarea // *Translation Journal*. – 2002. – Vol. 6 – № 4.
39. Pavis P. Problèmes de sémiologie théâtrale / P. Pavis. – Montreal, 1976. – 170 p.
40. Pavis P. Problems of translating for the stage : Intercultural and Post-modern Theatre / P. Pavis // *The Play out of Context: Transferring Plays from Culture to Culture*. Ed. by H. Scolnicov and P. Holland. – Cambridge, Cambridge University Press, 1989. – P. 25–45.
41. Pérez-González L. Multimodality in Translation and Interpreting Studies / L. Pérez-González // *A Companion to Translation Studies*. – Chichester : Wiley-Blackwell, 2014. – P. 119–131.
42. Pfister M. The Theory and Analysis of Drama / M. Pfister. – Cambridge University Press, 1991. – 339 p.
43. Richte D. The Authority of Performance / D. Richte // *Page to Stage : Theatre as Translation*. Ed. by O. Zuber-Skerritt. – Amsterdam : Rodopi, 1984. – P. 65–73.
44. Roberts D. Reading 'Antigone' in Translation: Text, Paratext, Intertext / D. Roberts // *Interrogating Antigone in Postmodern Philosophy and Criticism* (ed. S. E. Wilmer and Audrone Zukauskaitė). – Oxford, 2010. – P. 283–314.
45. Rodriguez R. Paratext and the Role of the Translator: Leonardo Fernandez de Moratin's Translation of 'Hamlet' / R. Rodriguez // *Research challenges for Anglophone Studies in the 21st century*. – Ediciones Universidad de Salamanca, 2014. – P. 26–44.
46. Salupere S. Beginnings of the Semiotics of Culture (Tartu Semiotics Library 13) / S. Salupere, P. Torop, K. Kull (eds.). – Tartu : University of Tartu Press, 2013. – 133 p.
47. Soncini S. Intersemiotic Complexities: Translating the Word of Drama / S. Soncini // *Lexical Complexity: Theoretical Assessment and Translational Perspectives*, ed. by M. Bertuccelli Papi, G. Cappelli, and S. Masi. – Pisa : Plus University Press, 2007. – P. 271–278.
48. Ubersfeld A. Lire le théâtre / A. Ubersfeld. – Paris : Editions sociales, 1978. – 316 p.
49. Wilss W. Science of Translation : Problems and Methods (Tubinger Beitrage zur Linguistik) / W. Wilss. – John Benjamins Pub Co., 1982. – 292 p.
50. Wuttke B. Nichtsprachliche Darstellungsmittel des Theaters : Kommunikations – und zeichen-theoretische Studien unter besonderer Berücksichtigung des satirischen Theaters / B. Wuttke. – Munster, 1973. – 361 s.